

“รัสเซียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หลังสงครามเย็น” กับ 20 ปี การพัฒนา ความสัมพันธ์รัสเซีย-อาเซียน (1996-2016)

จิราพร ศรีวิเศษกร¹

บทคัดย่อ

สืบเนื่องจากในบทความนี้ที่ผู้เขียนมีความตั้งใจที่จะแสดงให้เห็นถึงความสำคัญและความเชื่อมโยงระหว่างกันที่เป็นไปตามแนวคิดความเป็นภูมิภาค (Regionalism) ความสำคัญในมิติที่หลากหลาย ที่ซึ่งมีความเชื่อมโยงมาตั้งแต่ก่อนจนถึงการสิ้นสุดสงครามเย็นในช่วงท้ายศตวรรษที่ 20 จวบจนเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 หลังจากแนวคิดทฤษฎีด้านความเป็นภูมิภาคแบบใหม่ได้ก่อตัวขึ้น (The new regionalism หรือที่เรียกว่า the regional integration) ล้วนมีความแตกต่างจากแบบเก่าในส่วนของการบูรณาการ การเชื่อมโยงปฏิบัติต่างๆ เพราะทุกภูมิภาคล้วนมีองค์ประกอบในการรวมตัวหรือเชื่อมโยงกันที่มาจากหลากหลายปัจจัย อย่างเรื่องของผลประโยชน์ทางด้านพื้นฐานและประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ อาทิ ในแง่ของการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมร่วมกัน สิ่งสำคัญคือการปฏิเสธความเป็นศูนย์กลางจากแค่รัฐหรือตัวบทบาทขององค์กรอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงรูปแบบเดียว

ดังนั้นสะท้อนมุมมองของผู้เขียนมีต่อบทบาทของรัสเซียกับภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (Asia-Pacific Economic Cooperation: APEC) โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และอาเซียน (Association of Southeast Asian Nations: ASEAN) เพราะด้วยความสำคัญที่ว่าประเทศรัสเซียตั้งอยู่ในสองทวีปอย่างยุโรปและเอเชียถือว่ามีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ตั้งแต่อดีต และกล่าวได้ว่าในยุคปัจจุบัน หลังการสิ้นสุดของสงครามเย็น หลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต ถือเป็นปัจจัยที่สนับสนุนให้ทิศทางการเข้าหารัสเซียที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและยุทธศาสตร์ที่แตกต่างไปจากเดิม ทั้งหมดนี้เพื่อผลประโยชน์ที่มีร่วมกันของทุกฝ่าย

คำสำคัญ: รัสเซีย เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อาเซียน

Abstract

According to this article, the author intends to demonstrate the importance of the regions and the ties between them. It bases on a concept model for the concept of a region

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

(Regionalism) featured in various dimensions which are linked from the past until the end of the Cold War in the late 20th century to the 21st century. After the Theory's concept of a new region was formed (also will known as “the regional integration”). That initial created its appearances and it's initiative and totally different from the recent regionalism during a method and therefore the traditional approach. As a result of the part to assemble of the region that encompasses varied factors that focuses on mutual good thing about politics, economy and history. Could in addition, the region additionally includes a state or non-state actors. The regional integration is negative the middle of the state, the role of the organization or simply one.

Therefore the attitude of the author to the role of Russia in Asia-Pacific and additionally in South-East Asia by considering that Russia is found in two continents: Europe and Asia which may support the political, economic and social bond with another. When the collapse of the Soviet Union and the finish of the conflict was an element to sustenance a replacement tendency of Russia's policy and dynamical role. Russia is that the one in all the respectable actor to the regional integration. One in the key parts of Russia's strategy is to confirm accelerated development of the region and to boost cooperation with Asia Pacific countries as APEC, as well ASEAN for its interests within the frame work of politic, economy and society moreover.

Keywords: Russia, South-East Asia, ASEAN

ปูมหลังรัสเซียกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภายใต้อิทธิพลของสหภาพโซเวียต

ตั้งแต่ยุคสงครามโลกครั้งที่ 2 ช่วงปีค.ศ. 1939-1945 จนถึงจุดเริ่มต้นของการล่มสลายของสหภาพโซเวียต ปีค.ศ. 1989 อิทธิพลของฝ่ายโลกสังคมนิยมและโลกเสรีนิยมที่อยู่บนพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ในระบบการเมืองแบบชั่วคราวได้กระจายไปสู่หลายภูมิภาคของโลกไม่ว่าแม้แต่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ซึ่งมีความสำคัญในแง่ภูมิศาสตร์ในช่วงเวลาของการขยายเขตอิทธิพลของสหภาพโซเวียตและสหรัฐอเมริกาในช่วงที่สงครามเย็นกำลังดำเนินอยู่ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้รับผลกระทบอย่างลึกซึ้งจากสถานการณ์ของสงครามเย็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสหรัฐอเมริกามุ่งมั่นจะสกัดกั้นอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ในเอเชียภายหลังจากชัยชนะของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในจีนเมื่อปี ค.ศ. 1949¹ และเมื่อสงครามเกาหลีที่ปะทุขึ้นในเดือนมิถุนายนปี ค.ศ. 1950² สหรัฐอเมริกาเล็งเห็นว่าจีนซึ่งเป็นพันธมิตรของสหภาพโซเวียต จะเป็นผู้นำการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ในเอเชียอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และ

¹ Гл. ред. М. И. Сладковский. (1984). Новейшая история Китая: 1928—1949. С..439. (Gl. edited by M. I. Sladkovsky. (1984). The Contemporary history of China: 1928-1949. P. 439.)

² Попов И. М., Лавренев С. Я., Богданов В. Н. (2005). Корея в огне войны. С..75 (Popov I. M., Lavrenev S. J., Bogdanov V. N. (2005). Korea in the flames of war. P. 75)

ดินแดนที่ตกอยู่ในภัยคุกคามนี้คืออินโดจีน¹ หรือนัยยะของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งมีการต่อสู้เพื่อเอกราชจากฝรั่งเศส ในทัศนะผู้นำอเมริกันหากอินโดจีนตกเป็นของฝ่ายคอมมิวนิสต์ ประเทศอื่นก็จะล้มตามกันไปทั่วทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จนไปถึงตะวันออกกลางตามแนวคิดแบบ “ทฤษฎีโดมิโน”² ทำให้สหรัฐอเมริกาจับตาดูการเข้ามาสกัดกั้นการขยายตัวของฝ่ายคอมมิวนิสต์อย่างจริงจัง โดยเฉพาะหลังจากที่ฝรั่งเศสถอนตัวออกจากอินโดจีนในปี ค.ศ. 1954³ ในเวลานั้นก่อนที่จะถึงช่วงปี ค.ศ. 1960 กลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ไม่ได้อยู่ภายใต้อิทธิพลของโลกคอมมิวนิสต์ ได้แก่ ประเทศไทย อินโดนีเซีย สิงคโปร์ มาเลเซีย และฟิลิปปินส์ได้ร่วมกันสร้างแนวคิดของความเป็นสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออาเซียน ขึ้นมาต่อต้านปัญหาของคอมมิวนิสต์ภายใต้สงครามที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น คือ “สงครามอินโดจีน” ที่เป็นสงครามที่เกิดขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ช่วงปี ค.ศ. 1947 (เริ่มสงครามเย็น) – ช่วงปี ค.ศ. 1989 ที่ถือเป็นช่วงที่สงครามมีความซับซ้อนสูง

ความซับซ้อนของสงครามอินโดจีนที่เกิดขึ้นล้วนสะท้อนให้เห็นว่า “สงครามตัวแทน” ที่เกิดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีความเชื่อมโยงต่อบทบาทของ สหรัฐฯ สหภาพโซเวียต รวมถึงจีน ทำให้ “สงครามเย็น” ได้พัฒนาตัวกลายเป็น “สงครามร้อน” ที่เป็นการขัดแย้งทางกองกำลังต่างๆ และสร้างความเสียหายอย่างมากสำหรับประเทศต่างๆ ในภูมิภาคนี้ ไม่ว่าจะเป็นประเทศร่วมสงครามตัวแทนหรือไม่ ได้ร่วมสงครามก็ตาม บทสะท้อนให้เห็นว่าอุดมการณ์จากที่เคยแบ่งยุโรปตะวันตกและตะวันออกเป็นสองฝ่าย กลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ดูเหมือนว่าจะคล้ายคลึงดังเช่นสถานการณ์ในยุโรปแม้จะไม่ทั้งหมดก็ตาม อีกทั้งการตีความของผู้เขียนว่ามีการแบ่งออกเป็นสองฝ่าย กลุ่มที่อยู่โลกเสรีอย่าง ไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ และโลกสังคมนิยมอย่าง เวียดนาม กัมพูชา ลาว หรือแม้แต่พม่า (แม้ว่าพม่าจะไม่ได้อยู่ในโลกสังคมนิยม ถูกจัดอยู่ในกลุ่มไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดและเป็นเผด็จการทหาร แต่ก็มีการรับอิทธิพลคอมมิวนิสต์อยู่ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง) ภาพรวมทุกประเทศในภูมิภาคหลักเสี่ยงผลกระทบที่เกิดขึ้นไม่ได้แม้ฝ่ายเดียว

ดังนั้นเมื่อเหตุการณ์ในอดีตได้เดินทางมาถึงช่วงเวลาการล่มสลายของสหภาพโซเวียตตั้งแต่ราวปี ค.ศ. 1989-1991 หลังจากในช่วงกว่า 25 ปีที่ผ่านมาถึงปัจจุบัน สิ่งเปลี่ยนแปลงในมุมกว้างอย่างเห็นได้ชัดจนที่สุดคือ การที่ชื่อของสหภาพโซเวียตได้ถูกเปลี่ยนเป็นสหพันธรัฐรัสเซียในหน้าประวัติศาสตร์โลก มีประเทศเกิดใหม่เพิ่มขึ้นกว่า 15 ประเทศ หรือที่เราเข้าใจว่าเป็นกลุ่มประเทศเครือรัฐเอกราชในปัจจุบัน โดยเราสามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มได้ดังต่อไปนี้

¹ อินโดจีนจะหมายถึงอดีตประเทศอาณานิคมของฝรั่งเศส “อินโดจีนของฝรั่งเศส” เท่านั้น ซึ่งประกอบด้วย กัมพูชา ลาว เวียดนาม แต่ในปัจจุบัน ความหมายของอินโดจีนหมายถึงแผ่นดินใหญ่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่ง ส่วนที่อยู่บนผืนแผ่นดินใหญ่ เรียกว่า คาบสมุทอินโดจีน เป็นที่ตั้งของประเทศไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม และมาเลเซียและส่วนที่เป็นหมู่เกาะ เรียกว่า กลุ่มเกาะมลายู เป็นที่ตั้งของประเทศฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย บรูไน สิงคโปร์ ดินแดนบางส่วนของมาเลเซียบนเกาะบอร์เนียว (มาเลเซียตะวันออก) และติมอร์ตะวันออก ซึ่งแยกตัวออกจากประเทศอินโดนีเซีย และประกาศเอกราชเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2001

² ตามหลักของทฤษฎีโดมิโนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ผู้เขียนกล่าวถึงความสอดคล้องกับกรณีการขยายตัวของลัทธิและระบอบคอมมิวนิสต์ในทวีปเอเชีย เมื่อจีน เกาหลีเหนือ และเวียดนามเหนือเองได้ตกเป็นคอมมิวนิสต์ จึงมีความเชื่อว่าประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคดังเช่น ลาว เขมร ไทย มาเลเซีย ฯลฯ จะถูกครอบงำโดยระบอบคอมมิวนิสต์ในที่สุดตามไปด้วย การล้มของโดมิโนจึงหมายถึงการล้มตัวของระบอบประชาธิปไตย

³ Киссинджер Г. (2002). Россия (СССР) в войнах второй половины XX века. С. 53 (Kissinger G. (2002). Russia (USSR) in the wars of the second half of the twentieth century. P. 53)

กลุ่มยุโรปตะวันออก (ที่เป็นอดีตฝั่งตะวันตกของรัสเซีย): (รัสเซีย) ยูเครน เบลารุส มอลโดวา

กลุ่มคอเคซัส: จอร์เจีย อาเซอร์ไบจาน อาร์เมเนีย

กลุ่มบอลติก: ลิทัวเนีย ลัตเวีย และเอสโตเนีย

กลุ่มเอเชียกลาง: คาซัคสถาน อุซเบกิสถาน ทาจิกิสถาน คีร์กีซสถาน เติร์กเมนิสถาน

เหล่านี้จะเห็นได้ว่าความเชื่อมโยงผ่านประเทศข้างต้นตั้งแต่สมัยก่อนการล่มสลายของสหภาพโซเวียตนั้น รัสเซียมีความเชื่อมโยงกับภาคพื้นทวีปเอเชีย-แปซิฟิก ที่รวมถึงเอเชีย (เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้) แต่เกิดคำถามขึ้นว่าถ้าช่วงสงครามเย็นบทบาทและอิทธิพลของสหภาพโซเวียตในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ค่อนข้างเด่นชัด แล้วหลังสงครามเย็นสิ้นสุดลงอะไรคือ “มรดก” หรืออะไรที่ตกค้างจากรัสเซียบ้าง หรือสิ่งใดควรกล่าวถึงเป็นพิเศษสำหรับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สามารถแบ่งมุมมองออกเป็นประเด็นต่อไปนี้ คือ

ประการแรก เป็นภาวะของการละลายความสัมพันธ์ของประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีต่อรัสเซีย ดังนั้นเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อการขยายโอกาสต่างๆ ของการก่อร่างสร้างความสัมพันธ์กับอาเซียนในเวลาต่อมา

ประการที่สอง เป็นภาวะของการเกิดความต้องการสภาพที่ปรากฏของรัสเซียในรูปแบบการขยายอิทธิพล อุดมการณ์ทางการเมือง การบีบบังคับในรูปแบบของ “บทบาทสหภาพโซเวียต” ด้วยวิธีการกลืนกลายต่างๆ ในช่วงสงครามเย็น รวมถึงหลายๆ ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็สร้างความร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาโดยมีการเปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบภูมิภาคมีการคำนึงถึงการป้องกันหลักของสิทธิและประชาธิปไตยมากขึ้น รวมถึงประเด็นความมั่นคงเชื่อมโยงต่อกันต่างๆ

ประการที่สาม ความยากลำบากของรัสเซียและยุโรปตะวันออกหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต หรือผลสะท้อนจากความล้มเหลวของตัวระบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ที่เกิดขึ้นในช่วงปีค.ศ. 1989 เป็นตัวกระตุ้นความตระหนักรู้ของรัฐบาลอาเซียนทุกประเทศที่จะต้องปรับเปลี่ยนแนวทางและนโยบายทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจอย่างมาก

การละลายน้ำแข็งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

และการสร้างความร่วมมือหลังการสิ้นสุดสงครามเย็นเกิดขึ้นได้อย่างไร

จากที่ทราบกันดีแล้วว่าสงครามเย็นระหว่างปี ค.ศ.1947-1991 ถือเป็นปรากฏการณ์ที่มีผลต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าในยุโรป และประเทศเวียดนามถือเป็นประเทศสมาชิกในภูมิภาคของกลุ่มอาเซียนที่เป็นพันธมิตรของสหภาพโซเวียตที่สำคัญและค่ายคอมมิวนิสต์ที่สุ่มมากกว่า ส่วนไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ และบรูไน ประเทศเหล่านี้ในช่วงขณะนั้นมีความคิดความพยายามที่จะรวมตัวกันเพื่อป้องกันและหลีกเลี่ยงจากอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ แม้ว่าจะไม่เห็นด้วยหรือมีความเห็นต่างกับประชาธิปไตยตะวันตก แต่ด้วยเพราะความกังวลหรือเกิดความกลัวจากผลกระทบ “ทฤษฎีโดมิโน” ที่กล่าวไปแล้วว่าหากมีประเทศใดประเทศหนึ่งล้มลงหรือเข้าไปอยู่ภายใต้อิทธิพลตามแนวคิดคอมมิวนิสต์ จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงขององค์กรในเรื่องของความกังวลที่สำคัญและการประสานองค์ประกอบของรัฐสมาชิกโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากการรุกรานของเวียดนามในกัมพูชา

การล่มสลายของสหภาพโซเวียตและการที่มอสโคว์หยุดการสนับสนุนฮานอยถือเป็นสิ่งที่สร้างความเปลี่ยนแปลงต่อสถานการณ์ที่ดำเนินมาตลอด โดยเห็นจากปฏิกิริยาต่างๆ เช่น ในช่วงปี ค.ศ. 1995 เวียดนามได้เข้าเป็นสมาชิกอาเซียนที่ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงหลังการสิ้นสุดการเผยแพร่ทางอุดมการณ์ต่างๆ

ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ปี ค.ศ.1997 ประเทศลาว และพม่าได้เข้าร่วมเป็นสมาชิก เพียงแต่มีแค่กัมพูชาถูกเลื่อนออกไป ปี ค.ศ. 1999 ถือเป็นสิ่งสำคัญในช่วงระยะเวลาการเปลี่ยนแปลงของกัมพูชา¹ ทั้งนี้หลังจากช่วงเวลาที่มีการรวมของสี่สมาชิกใหม่ อย่าง เวียดนาม ลาว พม่าและกัมพูชา ถือเป็นการแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งต่อตัวภูมิภาคและองค์การอาเซียนที่ถือเป็นมุมมองในส่วนของการละลายความสัมพันธ์ของตัวกลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หลังอิทธิพลของสหภาพโซเวียตหมดไป นับได้ว่าเป็นตัวแปรสำคัญต่อความสัมพันธ์ของกลุ่มรวมถึงการกำหนดทิศทางต่างๆอีกด้วย

สำหรับสิ่งหนึ่งการที่สมาชิกอาเซียนมีจำนวนครบ 10 ประเทศ ถือได้ว่าเป็นเหตุการณ์ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เพราะในช่วงเวลาของการก่อตั้งองค์การนั้นผู้นำต่างมีความเชื่อกันว่าวันหนึ่งจะสามารถเกิดการรวมกันของทุกประเทศในภูมิภาค เพราะหลายฝ่ายพยายามกระตุ้นให้เกิดความมีเสถียรภาพอันไม่เป็นการขัดขวางภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่สำหรับการขยายตัวอื่นๆปรากฏในลักษณะของปัญหาอุปสรรครูปแบบใหม่ เช่น การเกิดประเด็นคำถามเกี่ยวกับโครงสร้างที่แตกออกเป็นสองทาง คือในกลุ่มประเทศสมาชิกที่มีการพัฒนาสภาพเศรษฐกิจก็จะมีเติบโตที่รวดเร็วกว่ากลุ่มของ 4 ประเทศ ที่เพิ่งเข้าเป็นสมาชิก อย่าง กัมพูชา ลาว พม่าและเวียดนาม

ประเทศเหล่านี้ยังนำมาซึ่งปัญหาทางด้านการเมืองและความมั่นคงในรูปแบบใหม่ เช่น ประเด็นด้านสิทธิมนุษยชน ความไม่เท่าเทียมกันที่จะต้องจับตามองตามเงื่อนไขต่างๆ เมื่ออาเซียนจะต้องตั้งโจทย์เพื่อการร่วมมือกันอย่างสมบูรณ์ และมีการร่วมกันเป็นประชาคมเศรษฐกิจเมื่อ ปี ค.ศ. 2015 และตัวอาเซียนเองก็มีการตั้งกฎบัตรแรกสำหรับประชาคมเศรษฐกิจดังกล่าวที่ส่งผลต่อประเทศสมาชิกทั้งหมด 10 ประเทศ ที่มีอิทธิพลต่อพลวัตรและการเปลี่ยนแปลงในแง่มุมนี้ทั้งกลุ่มที่มีจุดแข็งของอาเซียนและกลุ่มปัญหาภายในต่างถือเป็นผลิตภัณฑ์ของการสิ้นสุดของสงครามเย็นและปัญหาใหม่ของการจัดการรูปแบบนโยบายของภูมิภาคอย่างรวดเร็ว

ทั้งนี้อิทธิพลของสหรัฐอเมริกากับความหมายต่อเอเชีย หรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เราสามารถวิเคราะห์ได้จากช่วงเวลาของสงครามเย็น สหรัฐอเมริกามีแนวนโยบายของตนต่อความสัมพันธ์กับเหล่าพันธมิตร เช่น พยายามที่จะมอบการปกครองในลักษณะรูปแบบระบอบประชาธิปไตยและสร้างความคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนในแต่ละประเทศเพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์ ไม่ว่าประเทศไทย ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย มาเลเซียและ สิงคโปร์ ล้วนมีแนวนโยบายต่อต้านแนวความคิดคอมมิวนิสต์ในช่วงเวลาสงครามเย็นดังกล่าว

อย่างไรก็ตามหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตและการอ่อนกำลังของการคุกคามของกลุ่มคอมมิวนิสต์ ถือว่าเป็นสิ่งที่ส่งผลตามกันทำให้สถานะของสหรัฐอเมริกากลายเป็นประเทศอภิมหาอำนาจเพียงหนึ่งเดียว และเป็นสัญลักษณ์ของเสรีภาพทางประชาธิปไตยและลักษณะเศรษฐกิจแบบการตลาดที่ปรากฏขึ้น เหล่านี้คือ “จุดจบของประวัติศาสตร์”² ตามแนวคิดของ ฟรานซิส ฟูกูยามะ (Francis Fukuyama) ที่ตั้งคำถามว่าการล่มสลายของคอมมิวนิสต์คือสิ่งที่รู้อยู่แล้วหรือว่าใครทำให้เกิดขึ้น สะท้อนถึงมุมมองที่ว่าตะวันตกหรือหัยยะของสหรัฐอเมริกาคือผู้ที่รู้ก่อนหรือไม่ หรือทำให้กลายเป็นเช่นนั้นปัจจุบัน

¹ วัชรินทร์ยงศิริ. (2552), “ราชอาณาจักรกัมพูชา : การเมือง เศรษฐกิจและการต่างประเทศหลังวิกฤตเศรษฐกิจ (ค.ศ. 1997-2006)”. ใน *เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: การเมือง เศรษฐกิจและการต่างประเทศหลังวิกฤตเศรษฐกิจ* (พ.ศ. 2540-2550), สิดา สอนศรี,บรรณาธิการ. หน้า 645.

² Francis Fukuyama. (1989). *The End of History. The international interests.* (Online) <http://kropfpolisci.com/exceptionalism.fukuyama.pdf>

นี้ จากตอนแรกที่เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่เราต้องเผชิญกับความจริงที่เห็นกันอย่างว่า ภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์นั้นไม่มีวันสิ้นสุด ซึ่งสิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อสถานะของรัสเซียในภูมิภาค และจากการที่สหรัฐอเมริกาเป็นหนึ่งในเดียวของอภิมหาอำนาจหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตที่ทำให้ประวัติศาสตร์การเมืองโลกและไม่ว่าวันแม้แต่การเมืองของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง สิ่งดังกล่าวคือ เกิดการผูกขาดของคำว่า “ระบบเสรีประชาธิปไตยและการเปิดกว้างทางการตลาด” เข้ามาแทนที่ และส่งผลให้สหรัฐอเมริกามีบทบาทสำคัญในการผลักดันระบบต่างๆ เหล่านั้น และรัสเซียได้ถูกปล่อยทิ้งไว้กับความอ่อนแอของระบบช่วงต้นหลังปี ค.ศ. 1990

ในบริบทของการเปิดเสรีในรูปแบบ “อเมริกัน” ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1990 ผู้นำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายประเทศรวมถึงผู้นำคนสำคัญอย่างอดีตนายกรัฐมนตรีสิงคโปร์ลีควงยู นายกรัฐมนตรีมาเลเซีย มหาธีร์ โมฮัมหมัด ได้มีการยืนยันชัดเจนขึ้นมาตั้งมุมมองที่ว่า จะไม่สามารถจะปลูกฝังค่านิยมตะวันตกในเอเชียหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้อย่างสำเร็จเท่าที่ควร เหล่านี้เป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงความขัดแย้งทางความคิดของผู้นำที่กล่าวไปนั้นว่ามีเหตุผลที่ตั้งอยู่บนความแตกต่างทางวัฒนธรรมและการพัฒนาไปตามแนวทางของตนที่จะเป็นตัวชี้ให้เห็นว่าสังคมตะวันตกส่วนมากจะเรียกร้องถึงสิทธิของแต่ละบุคคลรวมถึงความเป็นปัจเจกชน เหล่านี้เป็นมุมมองที่ยอมรับได้มากเท่าใดในสังคมของสังคมเอเชีย รวมถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะในเอเชียจะมีการเน้นการให้ความสำคัญเกี่ยวกับชุมชนสังคมและแนวคิดของการปฏิบัติหน้าที่มากกว่า ความแตกต่างเหล่านี้ระหว่างตะวันตกและตะวันออกทำให้เห็นมุมมองทางด้านนโยบายและความหมายของเรื่องสิทธิต่างๆ ที่จะต้องมีการเผชิญหน้ากันระหว่างสองฝั่งของโลก ซึ่งก็จะเป็นคำถามสำหรับรัสเซียว่าเป็นรูปแบบใดระหว่างตะวันตกหรือตะวันออก¹ ทั้งนี้หลังวิกฤติเศรษฐกิจเอเชียราว ปี ค.ศ. 1997² มีการพูดถึงข้อเท็จจริงหลังการสิ้นสุดของสงครามเย็น เกี่ยวกับความคิดมุมมองที่ว่าสหรัฐอเมริกาที่ยังคงเป็นเรื่องที่โดดเด่นเพื่อมาเป็นตัวช่วยหาความก้าวหน้าสำหรับความขาดแคลนของอุดมการณ์ที่ดี สิ่งเหล่านี้ยังคงดำเนินต่อมาจนปัจจุบันเพราะไม่ว่าอย่างไรปัจจัยสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรป ยังคงเป็นผู้มีอิทธิพลมากที่สุดในการเมืองโลกและการเป็นแกนของสังคมโลก แต่ทั้งนี้ปัจจุบันประเทศต่างๆ โดยเฉพาะในจีนรัสเซียและที่มีเศรษฐกิจที่เติบโตอย่างรวดเร็วอื่น ๆ และมีบทบาทแนวทางเป็นไปในตามแนวทางของตน อาจจะเป็นคำตอบที่แฝงอยู่ได้ว่าจะไม่เหมือนกับทางตะวันตก

ปัจจุบันในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับความสัมพันธ์ขององค์กรอาเซียนถือว่ามีความสัมพันธ์กับสามประเทศมหาอำนาจที่มีอิทธิพลส่งผลมาตั้งแต่ยุคก่อนการสิ้นสุดสงครามเย็น คือ สหรัฐอเมริกา รัสเซีย และจีน ความสมดุลที่เกิดขึ้นทราบดีว่าภายในภูมิภาคนี้กลุ่มมหาอำนาจดังกล่าว ทุกฝ่ายต่างต้องการสร้างอิทธิพลเพื่อคานอำนาจระหว่างกัน จึงมีแนวคิดในประเทศสมาชิกอาเซียนถึงการตั้งมุมมองหากกลุ่มสมาชิกอื่นสำหรับอาเซียนเพื่อมาสร้างดุลอำนาจ อย่างสหภาพยุโรป โดยใช้ประเด็นเศรษฐกิจมาเป็นตัวเชื่อมโยงเป็นสำคัญ ความเชื่อมโยงอำนาจของสหรัฐอเมริกา (เหลือเป็นมหาอำนาจเดียวช่วงโซเวียตล่มสลาย) และแนวคิดต่างๆ หลังสงครามเย็นสิ้นสุดลงที่มีต่อความเปลี่ยนแปลงหลายสิ่งที่เกิดขึ้นในลักษณะของโลกที่มีความเป็นพหุภาคีมากขึ้น มีความท้าทายต่อประเด็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นสำหรับภูมิภาค

¹ เป็นสิ่งที่ผู้เขียนจะเขียนในโอกาสถัดไปว่าวัฒนธรรมทางการเมืองและสังคมของประเทศรัสเซีย ที่มีความเชื่อมโยงกับปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่รัสเซียตั้งอยู่ในจุดคาบเกี่ยวระหว่างสองทวีปคือ ยุโรปและเอเชีย ทำให้ส่งผลต่อลักษณะภูมิรัฐศาสตร์ในความแตกต่างของแบบแผนธรรมเนียมปฏิบัติ ชุดความคิดที่จะเหมือนหรือแตกต่างจากฝั่งตะวันตกและตะวันออก หรือแม้แต่ความเป็นอิทธิพลของสิ่งดังกล่าว

² หรือที่เรียกว่าวิกฤตต้มยำกุ้ง (1997) เป็นวิกฤตการเงินที่เกิดขึ้นในแถบภูมิภาคเอเชีย

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อย่างเห็นได้ชัดคือ ประเทศในกลุ่มของอาเซียนต้องมีการปรับเปลี่ยนในช่วงเวลา 20 ปี ให้หลัง เพื่อความเป็นกลุ่มของอาเซียนขึ้นมา พร้อมกับการรับมือกับความแตกต่างของกลุ่มประเทศภายในที่ได้รับมรดกจากสงครามเย็นและการสิ้นสุด รวมถึงการรับรูปแบบของอเมริกา ที่ทั้งหมดอยู่ภายใต้พื้นฐานของโลกาภิวัตน์

ชัดเจนมากที่สุดสำหรับกลุ่มอาเซียนอย่างเวียดนามที่เป็นประเทศที่ถือเป็นพันธมิตรที่แนบแน่นกับสหภาพโซเวียตเดิม ที่ยังมีการปรับเข้าสู่เส้นทางของการเปิดกว้างทางเศรษฐกิจ มีการดำเนินการในรูปแบบใหม่หรือที่เวียดนามเรียก โดยเมย์ มีการปรากฏขึ้นช่วงปี ค.ศ. 1986 ซึ่งอิทธิพลของแนวความคิดนี้เริ่มมาจากการที่สหภาพโซเวียตภายใต้การนำของ มิฮาอิล กอร์บาชอฟ ออกแนวนโยบายสำหรับการเปิดประเทศทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจหรือที่รู้จักกันดี กลาสนอตและเปเรสตรอยก้า (Glasnost and Perestroika)¹ แต่อาจจะมีความแตกต่างจากรูปแบบของสหภาพโซเวียตตรงที่ว่าแนวนโยบายมุ่งเน้นเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมีความพยายามสร้างความมั่งคั่งจากการลงทุนต่างประเทศและโอกาสทางธุรกิจใหม่ในภาคเอกชนแต่การปกครองยังเป็นรัฐสังคมนิยมและมีการรักษาบทบาทสำคัญของตัวพรรคคอมมิวนิสต์ในทางการเมืองของประเทศ แม้แต่อินโดนีเซียได้มีการเปลี่ยนแปลง แม้จะไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลมาจากการวางแผนจากส่วนกลาง แต่ตัวรูปแบบการเมืองปัจจุบัน ถือว่ามีความ “ใหม่” อย่างระบอบการปกครองของซูฮาร์โต มีการใช้วิธีการประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นในทศวรรษที่ผ่านมา เพื่อความเสถียรมากขึ้นและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ในตัวอย่างที่กล่าวไป ไม่ว่าจะเป็นเวียดนามหรืออินโดนีเซียสะท้อนให้เห็นว่าความสำคัญของการปรับเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจจะมีส่วนช่วยเป็นพลังขับเคลื่อนไปสู่ทิศทางการพัฒนาประเทศ

นับตั้งแต่สงครามเย็นสิ้นสุดลงในภูมิภาคอีกหลายประเทศในอาเซียนล้วนมีบทเรียนที่จดจำจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากสหภาพโซเวียตจากระบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ที่แสดงออกไปสู่ความเปลี่ยนแปลงของการเปิดตลาดเศรษฐกิจแบบเสรีมากขึ้นประเทศส่วนใหญ่ของภูมิภาคมีแนวโน้มที่จะใช้แนวทางการปฏิรูปอย่างค่อยเป็นค่อยไปนี้เห็นได้ชัดโดยเฉพาะอย่างยิ่งในตัวอย่างของเวียดนามและลาวซึ่งเป็นสังคมนิยมเช่นเดียวกับพม่ามี “การเคลื่อนไหวอย่างค่อยเป็นค่อยไป มีแผนปฏิบัติไปสู่ระบอบประชาธิปไตย” แน่หนอนว่ามีข้อสงสัยถึงวิธีการที่ประเทศเหล่านี้ทำจะมีความสอดคล้องและมุ่งมั่นที่แนบหนอนในการปฏิรูปอย่างไร แต่หลายฝ่ายเองให้ความระมัดระวังที่จะหลีกเลี่ยงอันตรายของ “ช็อคบำบัด” (Shock therapy)² และการเปิดเสรีอย่างรวดเร็วเกินไปซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบดังเช่นสภาวะที่เกิดขึ้นกับอดีตสหภาพโซเวียตหรือไม่ ว่าจะส่งผลดีหรือไม่ดีแต่ประเทศสมาชิกอาเซียนก็ได้เลือกนำมาเป็นบทเรียน เพราะคงยากที่จะทำการต่อต้านกับสิ่งที่เปลี่ยนแปลง แต่การทำให้ระบบเปลี่ยนอย่างค่อยเป็นค่อยไปก็จะเป็นทางเลือกที่ดีกว่าทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทีเดียว

¹ B.M.Мазырин, (2007). Реформы переходного периода во Вьетнаме (1986–2006) С.8 (V. M. Mazyrin, (2007). Transition reforms in Vietnam (1986–2006). p.8)

² “ช็อคบำบัด” (shock therapy) (ในรัสเซีย) มีบทบาทสำคัญสำหรับสภาวะทางเศรษฐกิจระหว่างและหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต สมัยประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซิน ที่ว่ารัสเซียมีการปฏิรูปอย่างกว้างขวาง มีการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ ตลอดจนการเปิดเสรีตลาดและการเปลี่ยนแปลงเป็นไปตามแนวทางดังกล่าวตามที่สหรัฐอเมริกาและกองทุนการเงินระหว่างประเทศแนะนำ

การสร้างความร่วมมือและการเติบโตทางเศรษฐกิจ

คือคำตอบของรัสเซียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลังสิ้นสุดสงครามเย็น

จากแนวความคิดที่ผู้เขียนพยายามตั้งมุมมองถึงความสำคัญของการรวมกลุ่มภายหลังการสิ้นสุดสงครามเย็นดังกล่าวว่าความหมายของความเป็นภูมิภาค หรือภูมิภาคนิยม (Regionalism) ที่เป็นการรวมกลุ่มระหว่างประเทศในภูมิภาคเดียวกัน โดยมีการผ่านตัวกระบวนการของการจัดตั้งองค์การความร่วมมือในระดับภูมิภาคที่เป็นส่วนช่วยในการจัดระบบและระเบียบของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในรูปแบบต่างๆ อาเซียนเองถือเป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นจากแนวความคิดดังกล่าวที่เกิดมาจากแรงผลักดันของแนวความคิดภูมิภาคนิยมแบบเก่า (The old regionalism) ที่ว่าด้วยอิทธิพลการรวมกลุ่มทางภูมิภาคที่อาศัยเหตุผลทางการเมืองหรือที่เรียกว่าภูมิรัฐศาสตร์และรวมถึงอิทธิพลของระบบแนวคิดสงครามเย็นเป็นหลัก แต่หลังจากช่วงท้ายของทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมากระบวนการเมืองโลกก็เปลี่ยนไปเข้าสู่การเมืองแบบพหุภาคีมากขึ้นส่งผลต่อการรวมกลุ่มและความร่วมมืออย่างเห็นได้ชัดว่ามีการขยายตัวไปสู่ความหลากหลายมากยิ่งขึ้น¹ ตามที่กล่าวไว้ว่าการล่มสลายของโซเวียตและการสิ้นสุดสงครามเย็นมีความหมายที่ส่งผลกระทบต่อสำหรับกลุ่มประเทศอาเซียนเองและเอเชียแปซิฟิกที่มีความเชื่อมโยงในระดับภูมิภาคกับรัสเซียช่วงอดีตกว่าสองทศวรรษที่ผ่านมาได้ลดลง แต่รัฐบาลมอสโกได้พยายามสร้างความเข้มแข็งกลับคืนมา ยิ่งไปกว่านั้นในเรื่องความร่วมมือกับทางยุโรป สหรัฐอเมริกา ที่เป็นกลุ่มที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจขนาดใหญ่ และโดยเฉพาะกับจีนจะมีเพิ่มขึ้น แต่สำหรับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ช่วงแรกจะยังคงมีไม่มากถ้าเทียบกับกลุ่มที่กล่าวไป

แต่อย่างไรก็ตามมีแนวโน้มต่อสถานการณ์ที่มีความเปลี่ยนแปลงไปสำหรับ ช่วงศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา เช่น รัสเซียเข้าร่วมเป็นสมาชิกของการประชุมเอเชียตะวันออก (East Asia Summit) ตามกรอบการหารือถึงปัญหาของภูมิภาค รัสเซียเริ่มมีการพูดคุยถึงความร่วมมือกับภูมิภาคเกี่ยวกับโอกาสทางประวัติศาสตร์ที่จะช่วยพัฒนาในส่วนของเอเชียและมหาสมุทรแปซิฟิกของรัสเซียเองด้วย นอกจากนี้แล้วความหมายของเอเชีย ที่รวมถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สำหรับรัสเซียถือว่ามีความพยายามสร้างแรงผลักดันทางความมั่นคงจากที่เห็นว่าหลายภาคส่วนของเอเชียรวมทั้งอาเซียนยังคงต้องการการการสร้างแรงผลักดันในประเด็นดังกล่าว แต่ทั้งนี้โอกาสสำหรับยุโรปและสหรัฐอเมริกามีความไม่แน่นอนและช่วงหลายปีการเติบโตจะช้าลง บรรจบกันของรัสเซียและเอเชียแปซิฟิกได้กลายเป็นสิ่งสำคัญที่ได้รับความสนใจอย่างไ้ก็ตามบางมุมมองรัสเซียจะให้การสนับสนุนกับทางเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ มากกว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้นความสัมพันธ์กับอาเซียนช่วงเริ่มต้นยังคงอยู่ในระดับการพัฒนาที่จะถูกจำกัดที่ทำให้หยุดนิ่ง

ประเด็นทางประวัติศาสตร์ของรัสเซียกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถือว่ามีความเกี่ยวข้องกันเป็นอย่างมากอย่างที่เราทราบกันดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับประเทศ กัมพูชา ลาว พม่า และที่สำคัญอย่างเวียดนาม ซึ่งเมื่อถึงยุคของอุดมการณ์ทางการเมืองที่สิ้นสุดลง ความสัมพันธ์ของประเทศเหล่านี้กับรัสเซียอาจถือได้ว่าเป็น มรดกที่จะช่วยในการสนับสนุนความสัมพันธ์เชิงทวิภาคีที่อยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับกลุ่มประเทศอาเซียน และเป็นแนวทางเพื่อช่วยผลักดันในการพัฒนาความสัมพันธ์กับทั้งภูมิภาคก็เป็นได้

¹ อรณิชา รุ่งธิปานนท์, (2557). ภูมิภาคนิยมกับอาเซียน: Regionalism and ASEAN. หน้า 6, 9

รัสเซียเริ่มเป็นคู่พันธมิตรกับอาเซียนอย่างเป็นทางการเมื่อ ปี ค.ศ.1996¹ แต่ทั้งสองฝ่ายกลับมีการพัฒนาความสัมพันธ์ค่อนข้างช้า อาจจะเพราะเหตุผลในช่วงแรกว่า รัสเซียไม่ใช่ประเทศคู่ค้าที่สำคัญของอาเซียน ตามที่กล่าวไปว่าการพัฒนาของแต่ละฝ่ายจะอยู่ที่ฝั่งตะวันตกเป็นหลัก และกระแสการลงทุนข้ามพรมแดนก็ยังอยู่ในปริมาณที่น้อย มูลค่าการค้าระหว่างรัสเซียและสิบประเทศของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในภาพรวมจึงไม่โดดเด่นถ้าเทียบกับอิทธิพลของกลุ่มทุนนิยมอย่าง สหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป หรือแม้แต่ในเอเชียด้วยกันเอง อย่างจีนและญี่ปุ่นจะมีทิศทางการเติบโตมากกว่า อีกทั้งด้วยความที่หลังสงครามเย็นกระแสการค้าและตลาดเสรีเริ่มเข้ามามีบทบาท จึงทำให้รัสเซียเกิดช่องว่างตรงจุดนี้

ดังนั้นหลายประเทศในภูมิภาคอาเซียนเล็งเห็นว่าจะต้องมีการสร้างบรรยากาศความร่วมมือความสัมพันธ์ระหว่างกันให้มากขึ้น ดังที่ว่าเริ่มชัดเจนขึ้นเมื่อ ปี ค.ศ. 2005 ที่มีการจัดการประชุมรัสเซีย-อาเซียน ครั้งแรก และมีการออกแผนการพัฒนาความร่วมมือสำหรับ ปี ค.ศ. 2005-2015 ซึ่งความร่วมมือที่เห็นมีลักษณะประเด็นในเชิงกว้าง อย่างการพัฒนาความมั่นคงและเศรษฐกิจ รวมถึงการต่อต้านการก่อการร้ายและภัยคุกคามข้ามชาติ ประเด็นการค้า เศรษฐกิจ พลังงาน การเกษตรและ ความมั่นคงทางด้านอาหาร การท่องเที่ยว วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ภัยธรรมชาติ รวมถึงด้านวัฒนธรรมการศึกษา

ช่วง มิถุนายน ปี 2007 มีการจัดกองทุนทางการเงินเพื่อสนับสนุนความเป็นหุ้นส่วนระหว่างกันสำหรับโครงการต่างๆ ทางรัสเซียเองก็ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดีมีการมอบงบประมาณตรงส่วนนี้ เมื่อ ปี ค.ศ.2010 ประธานาธิบดีรัสเซีย นาย ดมิทรี เมดเวเดฟ (ดำรงตำแหน่งระหว่างปี ค.ศ. 2008-2010) ได้ส่งเสริมการพัฒนาแนวทางทางด้านเศรษฐกิจและการค้า (เนื่องมาจากแนวนโยบายรัสเซียของดมิทรี เมดเวเดฟ ที่มีการเน้นย้ำ ถึงนวัตกรรมการพัฒนาทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ) และรัสเซียก็เข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในการจัดตั้งของการเจรจาความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก เพื่อการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นและรวมถึงอาเซียนที่รัสเซียมีบทบาทสำคัญในฐานะสมาชิกคู่เจรจา ASEAN+8 จากมุมมองเหล่านี้เห็นได้ชัดว่าการเปลี่ยนแปลงช่วงหลังสงครามเย็น ทุกฝ่ายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้ความสำคัญต่อนโยบายความร่วมมือด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญผ่านองค์การของภูมิภาคอย่างอาเซียน ฝ่ายรัสเซียเองก็พยายามเสริมสร้างบทบาทในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก รวมถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยเช่นกันเพื่อเป็นการสร้างสมดุลทางภูมิภาค แม้ว่าในช่วงแรกระดับการพัฒนาอย่างล่าช้าอันเนื่องปัญหาที่คั่งค้างจากช่วงเวลาของสงครามเย็น และผลจากอิทธิพลระบบเศรษฐกิจแบบ “อเมริกา” ดังที่กล่าวไป อย่างไรก็ตามปัญหาต่างๆ ที่กลายมาเป็นอุปสรรคใหม่ในช่วงศตวรรษที่ 21 คือการรับรู้ข้อมูลหรือแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารของทุกฝ่ายเกี่ยวกับรัสเซียยังน้อย ทำให้ความร่วมมือต่างๆ ไม่มากเท่าที่ควรจะเป็นในปัจจุบัน

เพื่อให้บรรลุความสัมพันธ์ที่มีความใกล้ชิดระหว่างสิบประเทศสมาชิกอาเซียนและรัสเซียเราต้องมีวิธีการที่ครอบคลุมที่เกี่ยวข้องกับระดับประชาชนในเชิงกว้าง มีการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันที่จะเกี่ยวข้องกับความเป็นชุมชนธุรกิจเช่นเดียวกับสถาบันการวิจัยและ “คลังสมอง” ที่จะกระตุ้นความสนใจร่วมกันของประชาชนของทุกฝ่าย มีการแลกเปลี่ยนด้านวัฒนธรรม และสื่อต่างๆ เพื่อที่จะเป็นการช่วยให้รัสเซียในแง่ของพลังอำนาจอ่อน (Soft Power)² ของเอเชีย และการพันธมิตรนอกภูมิภาคอาเซียนอย่างจีนและอินเดียถือ

¹ กรมอาเซียน. กระทรวงการต่างประเทศ. ความสัมพันธ์กับภายนอก. อาเซียน-รัสเซีย. (Online)
<http://www.mfa.go.th/asean/contents/files/partnership-20140102-114139-350419.pdf>

² อำนาจอ่อน (Soft Power) คือ แนวคิดของโจเซฟ เนย์ (Joseph Nye) อาจารย์มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดเป็นผู้ที่คิดแนวคิดนี้ที่หมายถึงการดึงดูดการมีส่วนร่วม ที่อาศัยเรื่องของวัฒนธรรม (culture) ค่านิยมทางการเมือง (political values) และรวมถึงนโยบายต่างประเทศ (foreign policies)

จะเป็นกลุ่มประเทศที่ได้รับความคุ้นเคยกับบทบาทที่จะเป็นส่วนหนึ่งของประเด็นปัจจัยสนับสนุนทางด้านศักยภาพการเติบโตของอาเซียนกับรัสเซียได้เช่นกัน

สำหรับปี ค.ศ. 2016 ถือเป็นปีการครบรอบความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียและอาเซียนครบ 20 ปี ถือเป็นบทสะท้อนให้เห็นว่าพลวัตแห่งการขับเคลื่อนความร่วมมือของรัสเซียที่มีต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีการพัฒนาไปสู่แนวทางใหม่ตามลำดับ โดยบทบาทของรัสเซียเองไม่ได้อยู่ภายใต้แนวคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองอย่างในอดีต สิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนตามที่กล่าวไปแล้วว่ารัสเซียกับอาเซียนมีความพยายามสำหรับการสร้างบทบาทอย่างแข็งขันเพื่อสมดุลของความเป็นมหาอำนาจของรัสเซียในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่รวมถึงความเชื่อมโยงกับภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก เห็นได้จากผลลัพธ์ของการประชุมสุดยอดอาเซียน-สหพันธรัฐรัสเซีย สมัยพิเศษ (ASEAN – Russia Commemorative Summit) เมื่อวันที่ 19-21 พฤษภาคม 2016 ณ เมืองโซชี ประเทศรัสเซีย ทุกฝ่ายมีความเห็นพ้องและความตกลงร่วมกันที่ล้วนอยู่บนพื้นฐานที่หลากหลาย อาทิ ความมั่นคงภายในภูมิภาค การจัดการกับความท้าทายในรูปแบบใหม่ การพัฒนาความร่วมมือระหว่างอาเซียน-รัสเซีย เช่น ทางด้าน เศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์ พลังงาน สังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น¹ ถือเป็นภาระเน้นย้ำถึงจุดมุ่งหมายการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ที่ได้ประโยชน์ร่วมกันของความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับเหล่าประเทศสมาชิกอาเซียน ในศตวรรษที่ 21 อย่างมีนัยยะสำคัญสำหรับอนาคต

บทสรุป

มุมมองของระยะเวลา 20 ปี ความสัมพันธ์รัสเซียกับอาเซียน กับการล่มสลายของสหภาพโซเวียตที่ผ่านมากว่า 25 ปี การสิ้นสุดของสงครามเย็น ถือว่านำพาความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นที่ส่งผลต่อเหล่าประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และอาเซียนที่เห็นได้ชัด โดยสิ่งที่อยากจะเน้นย้ำถึงในช่วงเวลาของสงครามเย็นอิทธิพลของรัสเซียและสหรัฐอเมริกาในฐานะอุดมการณ์ที่ต่างขั้วกันทำให้ ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถูกแบ่งกลุ่มประเทศออกตามแนวความคิดเช่นกัน อย่าง เวียดนาม กัมพูชา พม่าและลาว ถูกจัดอยู่ในกลุ่มของค่ายสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ส่วน อินโดนีเซีย ไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ จะยึดตามแนวอุดมการณ์ประชาธิปไตย แต่หลังที่ถูกกลืนน้ำแข็งอิทธิพลความคิดหรืออุดมการณ์ชั่วคราวก็หมดไป แม้ในช่วงต้นหลังสหภาพโซเวียตล่มสลาย อภิมหาอำนาจเดียวที่คงอยู่คือสหรัฐอเมริกา แนวความคิดด้านการค้าและเศรษฐกิจ การตลาดที่เปิดเสรี เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลและหล่อหลอมอย่างมากในขณะนั้น ทำให้บทบาทความเชื่อมโยงต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของรัสเซียเป็นไปค่อนข้างช้า แต่หลังจากที่รัสเซียได้รับการยอมรับความสำคัญในแง่ภูมิภาค และหลังจากที่สหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรปมีสภาวะทางเศรษฐกิจที่เกิดวิกฤติในบางช่วง ส่งผลถึงความมีเสถียรภาพและอัตราการเติบโตสำหรับตลาดเอเชีย

ดังนั้นรัสเซียจึงกลายมามีบทบาททางภูมิภาคตะวันออก ความสำคัญที่เพิ่มขึ้นในช่วง 20 ปี ที่ผ่านมาในเรื่องของยุทธศาสตร์ทางภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ที่ค่อนข้างจะมีผลต่อแนวนโยบายของรัสเซีย ในยุค “ศตวรรษที่ 21” กลุ่มประเทศอาเซียนจึงมีความหมายในเชิงยุทธศาสตร์ดังกล่าวที่จะช่วยเพิ่มความร่วมมือความเชื่อมโยงเป็นแกนกลางของภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ที่สำคัญสำหรับปัจจุบันและสืบต่อไปใน

¹ รัฐบาลไทย. ข่าวทำเนียบรัฐบาล. นายกรัฐมนตรีและคณะ มีกำหนดการเยือนสหพันธรัฐรัสเซียอย่างเป็นทางการ และการเข้าร่วมการประชุมสุดยอดอาเซียน-สหพันธรัฐรัสเซีย สมัยพิเศษ (ASEAN – Russia Commemorative Summit) (Online) <http://www.thaigov.go.th/index.php/th/government-th1/item/103120-id103120>

อนาคตของการพัฒนาความสัมพันธ์ ความร่วมมือต่างๆโดยอาศัยรากฐานประวัติศาสตร์มาเป็นส่วนช่วย ประกอบกับปัจจัยในปัจจุบันที่จะช่วยสนับสนุนสถานภาพและบทบาทของรัสเซียในเวทีโลกและภูมิภาคเพิ่มมากขึ้นคือ การเป็นประเทศมหาอำนาจ (Superpower) ในด้านพลังงานอย่างน้ำมัน แร่ ถ่านหินต่างๆ และพลังงานนิวเคลียร์ เป็นหนึ่งในสมาชิกถาวรขององค์การสหประชาชาติ เป็นประเทศที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลกในที่มีความสำคัญต่อด้านภูมิศาสตร์และภูมิรัฐศาสตร์ที่ครอบคลุมในสองทวีปเอเชียและยุโรป เหล่านี้เป็นการเน้นย้ำถึงบทสะท้อนแนวคิดด้านความเป็นภูมิภาคและความร่วมมือแบบใหม่ได้ก่อตัวขึ้นแล้วในศตวรรษนี้

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้น

เอกสาร กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศแห่งประเทศไทย. (2554). *รัสเซียและอาเซียน*. สิงหาคม.

เอกสาร กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศแห่งประเทศไทย. (2557). *รัสเซียและอาเซียน*. มกราคม.

เอกสารชั้นรองภาษาไทย

ชาติรี ฤทธารมย์. (2537). *นโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียต 1945-1990*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธีระ นุชเปี่ยม. (2532). *มหาอำนาจและสันติภาพในเอเชีย*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ลักษณ์.

ประทุมพร วัชรเสถียร. (2532). *กลาสนอสต์ เปเรสตรอยกา กอร์บาชอฟปฏิรูป*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

วัชรินทร์ ยงศิริ. 2552. ราชอาณาจักรกัมพูชา: การเมือง เศรษฐกิจและการต่างประเทศหลังวิกฤตเศรษฐกิจ (ค.ศ.1997-2006). ใน สีดดา สอนศรี (บรรณาธิการ). *เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: การเมือง เศรษฐกิจและการต่างประเทศหลังวิกฤตเศรษฐกิจ (พ.ศ.2540-2550)*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อรณิษฐ์ รุ่งธิพานนท์. 2557. *ภูมิภาคนิยมกับอาเซียน: Regionalism and ASEAN*. กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

เอกสารชั้นรองภาษาอังกฤษ

ASEAN-Russia Foundations and future prospects. (2012). Singapore: APEC Secretariat. 2012.

Chufrin Gennady. Proceedings of the Conference on Russia and Asia Pacific : Russia and Asia Pasific Security. (1999). Tokyo: Oxford University Press, 1999.

เอกสารชั้นรองภาษารัสเซีย

АТЭС – Россия // Международная жизнь. Специальный выпуск. – М.: «Верже-РА». 2012. 208 с. (APEC – Russia // International life. Special edition. – М.: "laid-RA". 2012. 208 p.)

- АСЕАН в начале XX века. Актуальность проблемы и перспективы/ Л.Е. Васильев и др. – М.: ИД. «ФОРУМ». 2010. 365 с.(ASEAN in the early twentieth century. The urgency of the problem and prospects/ L. E. Vasiliev and others – M.: ID. "The FORUM". 2010. 365 p.)
- Мазырин В.М., (2007). Реформы переходного периода во Вьетнаме (1986–2006). 237 с. (Mazyrin V. M., (2007). Transition reforms in Vietnam (1986–2006).
- Гл. ред. Сладковский М. И. (1984). Новейшая история Китая: 1928–1949. 514 с. (Ch. edited by Sladkovsky M. I. (1984). The Contemporary history of China: 1928–1949. 514 p.)
- Зевин Л.З. Доклад на российском вьетнамском научном симпозиуме “Россия и АСЕАН в первых десятилетиях XXI века”. Ханой (2006). 347 с. (Zevin L. Z. Report on Vietnamese–Russian scientific conference “Russia and ASEAN in the first decades of the XXI century”).
- Иванов А.А. Азиатский лик России Международная жизнь. (2006). 175 с. (Ivanov A. A. the Asian face of Russia’s international life. 2006.
- Киссинджер Г. (2002). Россия (СССР) в войнах второй половины XX века. 254 с. (Kissinger G. (2002). Russia (USSR) in the wars of the second half of the twentieth century)
- Попов И. М., Лавренев С. Я., Богданов В. Н. Корея в огне войны. (2005). 315 с. (Popov, I. M., And Lavrenev S. J., Bogdanov, V. N. Korea in the flames of war. (2005))

เอกสารจากแหล่งออนไลน์

- กรมอาเซียน. กระทรวงการต่างประเทศ. ความสัมพันธ์กับภายนอก. อาเซียน-รัสเซีย. Retrieved February 19, 2016, from <http://www.mfa.go.th/asean/contents/files/partnership-20140102-114139-350419.pdf>
- รัฐบาลไทย. ข่าวทำเนียบรัฐบาล. นายกรัฐมนตรีและคณะ มีกำหนดการเยือนสหพันธรัฐรัสเซียอย่างเป็นทางการ และการเข้าร่วมการประชุมสุดยอดอาเซียน-สหพันธรัฐรัสเซีย สมัยพิเศษ (ASEAN – Russia Commemorative Summit). Retrieved February 19, 2016, from <http://www.thaigov.go.th/index.php/th/government-th1/item/103120-id103120>
- Francis Fukuyama. (1989). The End of History. The international interests. Retrieved February 2, 2016, from <http://www.kropfpolisci.com/exceptionalism.fukuyama.pdf>
- Российско-Таиландское коммюнике // Журнал Дипломатический вестник. (2002) February 2, 2016, from http://www.mid.ru/bdomp/dip_vest.nsf/99b2ddc4f717c733c32567370042ee43/30ae7bcf6ae7c424c3256c9900332240!OpenDocument (Russian–Thai communiqué// the Magazine “Diplomatic Herald”)